

Dějiny slavistiky

Vznik zájmu o slavistiku

- **slavistka** jako samostatný vědní obor
- zájem o národy hovořící slovanskými jazyky – **od posledních desetiletí 18. století**
- Děje se tak v rámci **konstituování novodobých slovanských národů a států** v jejich ustálené podobě.
- **Podporuje se myšlenka o etnické, jazykové a kulturní blízkosti, která sahá několik století před národní obrození.**
- Byla stále **podporována přímými styky slovanského obyvatelstva**, zprávami o nepřemožitelnosti ruské armády a vírou v osvobození Slovanů z cizí nadvlády. Jedná se o společenský proces, jenž v jednotlivých státech **neprobíhá synchronně.**
- Již **od 50. let 19. století** se dostává do popředí stále výrazněji snaha upustit od širokého pojetí slavistiky. Odborníci se **specializují na výzkum jazyků, literatury a ústní lidové slovesnosti**, a to především v otázce mateřského jazyka.

Počátky a osvícenský vliv

- Na pojetí začínající slavistiky mělo zásadní **vliv osvícenské myšlení** a důraz, který osvícenci kladli na vědu.
- První slavistické podněty přišly **od německých učenců orientovaných na Rusko**, které po reformách Petra I. a Kateřiny II. získalo na významu. Badatelé nejen z Německa, ale i jiných evropských zemí vnímali Rusko jako zemi ohromných možností s velkým potenciálem uskutečnit představy o osvícenském státu.
- Větší zájem o Rusko také podnítil **vznik Petrohradské akademie věd roku 1725**, kde se soustředila práce německých vědců na realizaci přeměny Ruska v moderní stát. Zájem o Slováky byl svázan i se zkoumáním vlastní německé historie. Pro počátky vědeckého období slavistiky můžeme považovat za typické názory **Augusta Ludwiga von SCHLÖZERA** a **Karla Gottloba ANTONA**.
- Schläzer svým dílem *Allgemeine nordische geschichte* (1771) vytvořil **první vědecký úvod do dějin slovanských národů**. Byl toho názoru, že všechny národy i jejich jazyky jsou si rovny a mají být zkoumány nezaujatě.

Osvícenský vliv

- V dalším spisu *Russische Sprachlehre* tvrdí, že slovanské jazyky patří k hlavním evropským jazykům, poprvé zde vytyčil i pojetí **slavistiky jako vědy zkoumající národy, které hovoří slovanskými jazyky**. Toto pojetí znamenalo velký přínos, jelikož do té doby byly vymezujícím faktorem národa hranice jeho státu.
- Schlözer zároveň **využil jazyk jako historický pramen**. Znalost slovanských jazyků považoval za podmínku pro hlubší studium dějin Slovanů a východní Evropy. Odsud se pak posunul k **srovnávacímu studiu slovanských jazyků** a domníval se, že porovnáním jazyků je možné odhalit příbuznost národů nebo kmenů lépe než srovnáváním jiných faktorů. Právě toto **srovnávací pojetí a pochoopení jazyka jako historického pramene** se staly jedním ze **základních rysů osvícenské slavistiky**.
- V **Rusku** souvisel zájem o ostatní slovanské národy se **studiem vlastních historických reálií a jazyka**. Ten zde byl chápán především jako historický pramen, ruské postupy však zaostávaly za metodami západoevropských zemí. Mezi tamní slavisty patřil například Aleksandr ŠIŠKOV nebo Andrej KAJŠAROV, čerpající z práce Schlözera.

Vývoj slavistiky ve Vídni a v Čechách

- Poměrně úplně lze sledovat vývoj slavistiky ve **Vídni a v Čechách**, které se především díky historickým podmínkám v habsburské monarchii (**složitá národnostní struktura a procentuální převaha Slovanů**) staly **prvním centrem slavistiky**. **Poznávání vlastní historie a jazyka** se stalo klíčovým v procesu národního uvědomování. Tomu musela věnovat pozornost i rakouská vláda, která podobné snahy usměrňovala. Do počátků české a vídeňské slavistiky významně zasáhli především **Václav DURYCH, Josef DOBROVSKÝ a Jernej KOPITAR**.

Vídeňská slavistika

- Pro **vídeňskou slavistiku** je typické přihlížení k monarchii a jejím potřebám. Toho si můžeme v určité míře povšimnout i v práci **Josefa Zlobického** (1743–1810), **prvního profesora českého jazyka a literatury na vídeňské univerzitě**, a u **Jerneje Kopitara** (1780–1844), představitele a **spolutvůrce slavistického centra ve Vídni**.
- V mnoha ohledech Kopitar souhlasil s Dobrovského názory, ale projevoval se jako austroslavista, cítil odpor k Rusku, které vnímal jako konkurenta Rakouska, a **chtěl z Vídně udělat centrum slovanské kultury a slavistiky**. Odmítl odklon Šafaříkovy generace od Dobrovského a romantizující pojetí Slovanů.

Osvícenství a slavistika

- Osvícenci se však **ještě nepokusili vymezit předmět a cíle slavistiky**, za to se zasloužila až další generace slavistů. Zajímavá je i souvislost slavistiky se zkoumáním orientálních jazyků, patrná především v českém prostředí (orientálními jazyky se zde zabývali např. Dobrovský a Durych).

Romantické pojetí slavistiky

- Další vývoj slavistiky se nese **v duchu Humboldtovy představy**, podle které je **filologie vědou o národnosti**. Tento názor potvrzuje i skutečnost, že vznik a **další vývoj slavistiky souvisí s formováním novodobých slovanských národů**.
- Největší rozmach slavistiky nastává **od 20. let 19. století**, nerozvíjí se však stejně ve všech zemích.
- V období romantismu je pro slavistiku typická **vyšší míra angažovanosti a ideologizace poznatků**, než tomu bylo za osvícenství, **hlavním měřítkem se stalo vlastenectví a národ**. Pro romantické vědecké zkoumání je typické emocionální zabarvení a jistá dávka subjektivity.
- Národ byl běžně ztotožňován s jazykem a právě **jazyk získal ústřední postavení při konstituování národů**. Podle Herderovy filozofie byl jazyk určitého společenství souhrnem jeho historických zkušeností a vědění, vyjadřoval jeho podstatu a charakter. Tato jeho teorie pak byl zpracovávána i dále. Herderova koncepce jazyka měla rozhodující vliv na pojetí slavistiky a její vývoj, jejímž **předmětem se mělo stát vše, co kdy bylo vytvořeno národy hovořícími slovanským jazykem**.

Romantické pojetí – Pavel Josef ŠAFAŘÍK (ŠAFÁRIK)

- Oborovým rozpětím se tedy osvícenská a romantická slavistika od sebe nelišily, **přínos romantismu pro slavistiku jako vědu spočívá především v její hierarchizaci a uspořádání**. Nejvýznamnějším přínosem tohoto období se však jeví **obrat k lidu a jeho jazykovému projevu**, který zde měl existovat v nejčistší formě. Byly položeny **základy slovanské etnografie a studia lidové slovesnosti**, kde byl nalezen skutečný „poklad“ projevu národního charakteru. Slavistika v té době měla příznivé podmínky a **konstitovala se s konečnou platností**.
- Romantické pojetí slavistiky nejlépe vystihl **Pavel Josef ŠAFAŘÍK (1795–1861)**. Roku 1837 napsal *Slovanské starožitnosti* a práce o časové následnosti hlaholice a cyrilice (*Památky hlaholského písemnictví*). Právě díky Šafaříkovi se staly **nejstarší dějiny Slovanů oblastí soustavného bádání**. Pro jeho práci je typická notná dávka mezioborového pohledu. Považoval **zkoumání jazyka za základ práce o slovanských národech a na základě jazykové příbuznosti byl přesvědčený o společné minulosti i vývoji Slovanů**. Uplatňoval historickosrovnávací hledisko.

Slavistika ve Vídni a romantismus

- Ve **Vídni** vznikly roku 1848 **dvě katedry slavistiky**.
- Zdejší představy o slavistice se lišily od pražských, **Kopitar** měl **záporný postoj k romantickým nacionálním ideologiím**, které podle něho představovaly ohrožení jednoty Rakouska, usiloval o to, aby se **hlavní náplní katedry slavistiky ve Vídni stalo studium staroslověnštiny**.
- Po Kopitarovi byl dalším představitelem vídeňské slavistiky **Franc Miklošič** (1813–1891). Vystudoval práva a slovanskými jazyky se zabýval jako samouk, těžištěm jeho zájmu se stala **jazykověda**. Usiloval o nezaujaté vědecké poznání a romantismus mu byl cizí. V národnostních otázkách se u něj projevoval postoj konzervativce a austroslavisty.

Dějiny slavistiky – 1. období

- tři období:
- **1. (do roku 1876)** – byla snaha především **shromažďovat materiály** a dokumenty jednotlivých slovanských jazyků potřebné k bádání.
- Mezi nimi se objevovaly i **první vědecké texty** napsané **v národních jazycích**.
- Vznikala rozsáhlá **historickosrovnávací díla**, moderní **slovníky**, příručky a **publikace věnující se gramatice**.
- Za průkopníka nového pojetí **vysokoškolského studia slavistiky** můžeme považovat **Jana Gebauera**, zakladatele a ředitele **semináře pro slovanskou filologii** na pražské univerzitě (seminář byl založen v r. 1880). V r. 1897 Gebauer rozdělil tento slovanský seminář na tři samostatná oddělení: **staroslověnské, české** a oddělení pro **nové slovanské jazyky a literatury**.

Dějiny slavistiky – 2. období

- **2.** – bylo ve znamení **rychlého vývoje filologie, lingvistiky a slavistiky** jako takové.
- Tato fáze trvá **do konce první světové války**.
- Vznikaly **nové slovanské ústavy** a vycházely **slavistické časopisy** (*Slavia*, Praha 1922; *Slavia Occidentalis*, Poznaň 1921; *Revue des études slaves*, Paříž 1921; *Zeitschrift für slavische Philologie*, Lipsko 1925; *Byzantinoslavica*, Praha 1929; *Germanoslavica*, Brno 1931; *Lud Słowiański*, Krakov 1929 aj.).
- V r. 1929 se konal v Praze **I. mezinárodní sjezd slovanských filologů**, který byl přehlídkou dosažených výsledků jazykovědy, literární historie a bádání o ústní lidové slovesnosti Slovanů.

Dějiny slavistiky – 3. období

- **Po druhé světové válce** vypukl nebývalý **zájem o studium slovanských jazyků a kultur**. Z politických důvodů se slavistika zaměřila především na ruštinu, ruskou a sovětskou literaturu a historii. Vedle toho se však studovaly i další slavistické obory: bohemistika, bulharistika, polonistika atd.
- Byly založeny **nové slovanské ústavy a vznikla řada nových odborných časopisů** (*Slovo*, Záhřeb 1952; *Wiener slavistisches Jahrbuch*, Vídeň 1950; *Oxford slavonic papers*, Londýn 1950; *Kratkije soobščenija Instituta slavjanověděnja*, Moskva 1951; *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, Varšava 1955 aj.).
- Konaly se **několik dalších slavistických kongresů**. Ustavil se **Mezinárodní komitét slavistů**, který rozvíjel bohatou badatelskou činnost v rámci jednotlivých slavistických oborů, např. dějiny slavistiky, dějiny spisovných slovanských jazyků, slovanský jazykový atlas, slovanská fonetika a fonologie, mluvnická stavba současných slovanských jazyků atd.
- Ve **20. století** se slavistika rozšířila **po celé Evropě** a **po druhé světové válce** také v USA, Kanadě, Japonsku a Austrálii. Nikde už nebylo možno mluvit o nějakém oborově dominantním středisku těchto studií.

Počátky slavistiky v českém prostředí

- **V českém prostředí** došlo k rozvoji slavistiky **ve 2. polovině 18. století**. Její vznik zde souvisel s **procesem formování identity moderního českého národa**.
- Jedním z kořenů byl **tzv. barokní slavismus**, jímž byla naznačena **jazyková, náboženská a politická příbuznost Slovanů**, hlavní roli sehrály myšlenky Bohuslava BALBÍNA a Antonína FRAZÍNA, které byly významné pro pozdější slovanskou filologii.
- První instituce, které se systematicky věnovaly slavistice, vznikly až ve 20. století.

Současné pojetí slavistiky

- V současné době se **slavistika** pojímá jako **KOMPLEX vědních oborů**, nikoliv jako komplexní věda. Řadí se k ní **slovanská jazykověda, literární věda, folkloristika, dějiny umění a dějiny slovanských národů a zemí vůbec**. V takto vymezeném rozsahu slavistiky se odrážejí tradiční vztahy slovanských národů, které umožňují studovat minulost i současnost Slovanů a studovat jejich úlohu a místo ve světě.

Literatura:

- BARTEČEK, Ivo a Miloslav POSPÍCHAL. *Josef Dobrovský a Morava*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 69 s.
- BIČAN, Aleš. *Josef Dobrovský* [online]. [cit. 2015-17-12]. Dostupné na: <<http://old.ujc.avcr.cz/lingviste/dobrovsky-josef.html>>.
- ČERNÝ, Jiří. *Malé dějiny lingvistiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 239 s.
- KOVAČKA, Miloš. *Personálna bibliografia Pavla Jozefa Šafárika*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2004, 642 s.
- KUDĚLKA, Milan. *O pojetí slavistiky: vývoj představ o jejím předmětu a podstatě*. 1. vyd. Praha: Academia, 1984.
- KUDĚLKA, Milan. *Česká slavistika od počátku 60. let 19. století do roku 1918*. Praha: Historický ústav, 1997, 477 s.
- KUDĚLKA, Milan, Zdeněk ŠIMEČEK a Radoslav VEČERKA. *Česká slavistika v prvním období svého vývoje do počátku 60. let 19. století*. Vyd. 1. Praha: Historický ústav, 1995.
- MACHALA, Lubomír. *Panorama české literatury: Literární dějiny od počátků do současnosti*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 1994.

Literatura:

- PETR, Jan. *Základy slavistiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- PLESKALOVÁ, J. a kol., *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007.
- POSPÍŠIL, Ivo. *Areál a filologická studia*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- POSPÍŠIL, Ivo. *Areálová slavistika a dnešní svět: monografie z filologicko-areálových studií*. Brno: Tribun EU, 2010, 454 s.
- VEČERKA, Radoslav. *Jazyky v komparaci*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- VEČERKA, Radoslav. *Vývoj slovanské jazykovědy v českých zemích*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006.
- VEČERKA, Radoslav. Biografickobibliografické medailonky českých lingvistů: bohemistů a slavistů. *Linguistica online* [online] 25. srpna 2008 [cit. 16. prosince 2015]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/vecerka/vec-medailonky2.pdf>
- VLČEK, Radomír. Jsou dějiny slavistiky nosnou tradicí české slavistiky? In *Nosné tradice české slavistiky*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 17-26.
- ZELENKA, Miloš. *Literární věda a slavistika: monografie z filologicko-areálových studií*. Praha: Academia, 2002, 259 s.

Literatura:

- ŽILÍKOVÁ, Tatiana. Panslavizmus a austroslavizmus: dve koncepcie riešenia postavenia Slovanov v Európe a v habsburskej monarchii. In *Historické štúdie k jubileu Romana Holeca. Historia nova* [online], 2010, roč. 1, č. 1, Bratislava: Stimul, 2010, s. 51-64. Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hinol-2010-1f.pdf.

Děkuji za pozornost!

